

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บริเวณพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีมีการตั้งถิ่นฐานขึ้นในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาโดยการรวมตัวกันของชาวประมงชายฝั่งทะเล ต่อมาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวชลบุรี มีการพัฒนาให้เป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าขายซึ่งระบบเศรษฐกิจหลักประกอบด้วย การพาณิชย์ การเดินเรือและการประมง ชุมชนสมัยนั้นประกอบด้วยบ้านที่สร้างขึ้นบนหาดเลน โดยจะตั้งบ้านเรียงรายสองข้างสะพานไม้ที่ยื่นลงไปในทะเลและเรือสามารถเข้าเทียบถึงบ้านได้ช่วงเวลาน้ำทะเลขึ้น ต่อมาพื้นที่ชุมชนมีการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานเพิ่มและเป็นการขยายตัวลงทะเล เนื่องจากมีประชากรจากนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะในชุมชนมีแหล่งงานและการประกอบอาชีพประมงชายฝั่งยังมีรายได้มากจึงเป็นสาเหตุให้มีประชากรนอกพื้นที่เข้ามา การเดินทางในเวลานั้นทางทะเลมีความสะดวกจึงมีการติดต่อกับพื้นที่ชุมชนอื่นอย่างสม่ำเสมอแต่ในปี พ.ศ. 2480 มีการสร้างถนนสุขุมวิททำให้การคมนาคมทางบก มีความสะดวกรวดเร็วกว่าทางเรือจึงมีการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมทางน้ำเปลี่ยนเป็นทางบก ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนชายทะเลซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพประมงชายฝั่งและรับจ้างทั่วไปบริเวณท่าเรือ จึงได้รับผลกระทบทำให้มีรายได้น้อยลงเพราะมีการเปลี่ยนสถานที่การลงทุนจากชุมชนชายทะเลไปเป็นพื้นที่บนบกของเมืองชลบุรี เมื่อประชากรมีรายได้ต่ำการดำเนินชีวิตก็มีคุณภาพต่ำโอกาส ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงไม่มีเมื่อเวลาผ่านไปสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เกิดความเสื่อมโทรมและพื้นที่ชุมชนมีถนนซอยขนาดแคบทำให้พื้นที่ชุมชนเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยทำให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีน้อย

จากปัญหาของชุมชนชายทะเล ทำให้มีการย้ายออกของประชากรดั้งเดิมและปล่อยบ้านหรือพื้นที่ให้เป็นที่รกร้างจึงมีการบุกรุกของประชากรแฝงนอกพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่ตามบ้านร้างหรือเป็นการเช่าอยู่ในราคาถูก ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชนชายทะเลจากการมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ เป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ขาดการรวมตัวในการจัดกิจกรรมร่วมกันความรู้สึกผูกพันกับชุมชนมีน้อย เมื่อสังคมเปลี่ยนก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเมื่อเจ้าของที่ดินซึ่งเคยอาศัยอยู่ได้ขายที่ดินเปลี่ยนเจ้าของการใช้ประโยชน์ที่ดินก็เปลี่ยนตามซึ่งปัจจุบันมีการใช้เพื่อทำโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น

ความรุนแรงและแนวโน้มของปัญหาต่อพื้นที่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบมีมากขึ้น เนื่องจากสภาพชุมชนชายทะเลมีความแออัด และเป็นที่ยอมรับปัญหาเรื่องการใช้บริการสาธารณสุขปกติกและสาธารณสุขการ การทิ้งขยะลงทะเล การปล่อยน้ำทิ้งจากครัวเรือนลงทะเล การสัญจรภายในชุมชน ส่วนปัญหาด้านเศรษฐกิจเนื่องจากประชากรมีการศึกษาต่ำทำให้ขาดโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพส่งผลให้มีคนว่างงานเป็นจำนวนมากและหันไปประกอบอาชีพค้าขายสิ่งผิดกฎหมายและเล่นการพนันซึ่งเป็นปัญหาสังคมของชุมชน ความรุนแรงของปัญหาส่งผลต่อชุมชนและพื้นที่โดยรอบเพราะเป็นปัญหาต่อ เนื่องเช่นปัญหาน้ำเสียทำให้การประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์ชายฝั่งทะเลได้ผลผลิตน้อย ปัญหายาเสพติดทำให้มีจำนวนผู้เสพเพิ่มขึ้นเพราะหาซื้อได้ง่ายซึ่งปัญหาของชุมชนชายทะเลควรได้รับการแก้ไขอย่างถูกวิธีต่อไป

การปรับปรุงพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีจะต้องหาวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนและสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความปลอดภัย และประชาชนทุกระดับของสังคมมีโอกาสได้รับบริการสาธารณสุขที่ทัดเทียมกัน รวมทั้งมีการรักษาและพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมการพัฒนาโครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อการเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดี และความสะดวกในการเดินทางเพื่อการประกอบอาชีพและการอยู่อาศัย และปัญหาอค์คิภัยก็อยู่ในการควบคุมทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแบบยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) วิเคราะห์ปัญหาและลักษณะของปัญหาของชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี
- 2) วิเคราะห์ผลกระทบของปัญหาต่อชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี
- 3) วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีในการปรับปรุงพื้นที่
- 4) วิเคราะห์รูปแบบและเสนอแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตด้านพื้นที่เป็นการศึกษาบริเวณพื้นที่ชุมชนชายทะเลซึ่งอยู่ในตำบลมะขามหย่งกับตำบลบ้านโหนดของเทศบาลเมืองชลบุรีซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1.312 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยชุมชนย่อย ได้แก่ ชุมชนภาสเมตรา ชุมชนท้ายบ้าน ชุมชนกลบ้อมค่าย ชุมชนสำราญราษฎร์ ชุมชนท่าเรือพลี - ศรีนิคม ชุมชนไกรเกรียงยุค ชุมชนเสริมสันติ ชุมชนอุทยาน ชุมชนชมสำราญ และชุมชนย่านโพธิ์ทอง

2) ขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจสังคมและ สิ่งแวดล้อม ของพื้นที่ชุมชนชายทะเลซึ่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อที่อยู่อาศัยร่วมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินด้าน อุตสาหกรรม ศึกษาถึงปัญหา ลักษณะ ผลกระทบและแนวทางการแก้ไขปัญหา การหารูปแบบ การปรับปรุงฟื้นฟูที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนชายทะเลและเสนอแนวทางของวิธีการปรับปรุงฟื้นฟู เพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ในการพัฒนา

1.4 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

- 1) กำหนดประเด็น วัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา
- 2) ศึกษาทฤษฎี แนวความคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง
- 3) ศึกษาข้อมูลในเรื่องการตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร รวมถึงลักษณะของสังคมดั้งเดิมจากข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจาก หนังสือ เอกสาร ตำราและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา
- 4) ใช้โปรแกรม SPSS ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติออกมาจากแบบสอบถาม
- 5) นำผลสรุปที่ได้จากการศึกษาทำการวิเคราะห์ถึงปัญหาและลักษณะของปัญหา เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของปัญหาต่อพื้นที่ชุมชนชายทะเลและทำการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ ชุมชนชายทะเลในเรื่องของการปรับปรุงฟื้นฟู
- 6) เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนชายทะเล ในการแก้ไขปัญหามีอยู่และยังคงดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนชายทะเลต่อไปได้อย่างเหมาะสม

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีน้อย จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประกอบกับการอ้างอิงข้อมูลของพื้นที่เทศบาลเมืองชลบุรีเป็นหลักซึ่งอาจทำให้การทบทวนข้อมูลในอดีตมีความคลาดเคลื่อนได้
- 2) พื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีการสำรวจในระดับชุมชน จึงไม่มีข้อมูลทุติยภูมิเฉพาะพื้นที่ต้องนำข้อมูลในระดับตำบลมาประกอบ
- 3) ฐานข้อมูลประชากรของพื้นที่ชุมชนชายทะเลไม่มีการเก็บแยกเป็นรายชุมชนเนื่องจากเทศบาลเมืองชลบุรียังไม่ได้ประกาศจัดตั้งเป็นชุมชน รวมทั้งข้อมูลประชากรแฝงก็ไม่มีการทำเป็นสถิติจึงมีความไม่สะดวกในการหาข้อมูลเพื่อนำมาอ้างอิง

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

1.6.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

ข้อมูลปฐมภูมิได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ได้แก่ การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการออกแบบสอบถาม (Questionnaires)

1.6.1.1 การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

การสำรวจภาคสนามเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนชายทะเล โดยจัดทำกรรวบรวมข้อมูลบนแผนที่ดิจิทัลโดยใช้โปรแกรม Arc View ที่สร้างขึ้นจากรูปถ่ายทางอากาศปีล่าสุด คือปี พ.ศ.2542 และการสำรวจสภาพปัจจุบันประกอบกันโดยจะทำการสังเกตภาพรวม โดยมีหัวข้อดังนี้

- ขอบเขตของชุมชน
- โครงข่ายการคมนาคม การเข้าถึง และการสัญจร
- ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในพื้นที่ชุมชน
- การใช้ประโยชน์ที่ดินกับการใช้ประโยชน์อาคารของชุมชน

1.6.1.2 การสังเกตการณ์ (Observation)

การสังเกตการณ์ ได้แก่ กิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนชายทะเลและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ช่วงเวลาการทำกิจกรรม และพื้นที่ในการทำกิจกรรม

1.6.1.3 การสัมภาษณ์ (Interview)

- การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เช่น ประธานชุมชน เป็นการสัมภาษณ์โดยทั่วไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนชายทะเล นโยบายการพัฒนาชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน

- การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนชายทะเลแบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนชายทะเลในอดีต เรื่องเล่าสืบต่อกันมา สภาพแวดล้อม ความสำคัญในประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ

1.6.1.4 การออกแบบสอบถาม (Questionnaires) โดยมีหัวข้อดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี
- ส่วนที่ 3 แนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี

เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับครัวเรือนโดยหน่วยของผู้ตอบแบบสอบถามคือครัวเรือน (Household) และเก็บแบบสอบถามโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)

เพื่อให้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างสามารถเป็นตัวแทนครัวเรือนได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงกำหนดขึ้นตามสูตรการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่พอดีของ Yamane (วรพล อยู่สุข, 2545 : หน้า 9) ในการประมาณค่าพารามิเตอร์ ด้วยความเชื่อมั่นที่ระดับ 95 % โดยที่ค่าประมาณจะคลาดเคลื่อนจากค่าที่เป็นจริงไม่เกิน ± 0.05 สำหรับจำนวนบ้านในพื้นที่ศึกษามีจำนวนประมาณ 2512 หลังคาเรือน คำนวณขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมได้โดยมีรายละเอียดดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

- โดย n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
- N = จำนวนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา
- e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

ซึ่งในที่นี้กำหนดความคลาดเคลื่อน 0.05 (5%) ดังนั้นเมื่อแทนค่าจากสูตร

$$n = \frac{2512}{1 + (2512 \times (0.05)^2)}$$

จำนวนกลุ่มตัวอย่าง = 345 ครัวเรือน

แบบสอบถามก่อนนำออกสอบถามจะทำการทดสอบ (Pilot Test) เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นจึงนำคำถามหรือหัวข้อที่ยังไม่สมบูรณ์ยากต่อการทำความเข้าใจมาปรับปรุงเพื่อใช้ในการสอบถามจริงซึ่งเบื้องต้นนี้ทำการทดสอบแบบสอบถามจำนวน 20 ตัวอย่างภายในชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี

เมื่อทำการปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมแล้วก็ทำการออกแบบสอบถามตามจำนวนจริงที่คำนวณได้คือ 345 ชุดแต่เมื่อแจกแบบสอบถามในพื้นที่จริงได้แจกออกไปจำนวน 400 ชุด

1.6.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.6.2.1 ข้อมูลทางสถิติ : ได้จากเอกสารของหน่วยงานราชการ และสถาบันต่าง ๆ ในพื้นที่เมืองชลบุรีเช่น

- สำนักงานเทศบาลเมืองชลบุรี
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดชลบุรี
- ห้องสมุดประชาชนกับห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

1.6.2.2 ข้อมูลเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หนังสืออ้างอิงจดหมายเหตุ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์จากห้องสมุด และเอกสารของหน่วยงานราชการ

1.6.2.3 แผนที่และรูปถ่ายทางอากาศ : ได้รับการอนุเคราะห์ข้อมูลจาก สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดชลบุรี ได้แก่

- รูปถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรีพ.ศ. 2542 มาตราส่วน 1 : 4,000
- ข้อมูล GIS บริเวณพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงแนวทางการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนชายทะเล รวมทั้งปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อที่จะนำไปปรับใช้และป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในขั้นตอนของการปฏิบัติงานจริงในอนาคต
2. ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาของชุมชนชายทะเลในปัจจุบัน
3. ทราบถึงองค์ประกอบที่มีคุณค่าในพื้นที่และแนวทางการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนชายทะเลให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนา
4. แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ชุมชนชายทะเลที่มีต่อการปรับปรุงพื้นที่การวางแผนทางผังเมืองทั้งในด้านการพัฒนาและจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค

1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

- 1) การปรับปรุงพื้นที่ หมายถึง การแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ดีขึ้นโดยการผังเมืองจะใช้กับการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร
- 2) ชื่อชุมชน หมายถึง ชื่อที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกหรือเป็นชื่อที่ทางราชการตั้งขึ้น

3) ชุมชนชายทะเล หมายถึง บ้านที่สร้างบนหาดเลนโดยบ้านจะตั้งเรียงรายสองข้างสะพานไม้ที่ทอดยื่นลงไปในทะเลและเรือสามารถเข้าเทียบถึงบ้านได้ช่วงเวลาน้ำทะเลขึ้นปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชลบุรีและมีพื้นที่ประมาณ 1.312 ตารางกิโลเมตร (820 ไร่)

4) ชุมชนดั้งเดิม หมายถึง ชุมชนเก่าที่มีการตั้งถิ่นฐานมานานแล้วตั้งแต่ก่อนหรือพร้อม กับเมืองที่พัฒนาขึ้นที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 50 ปี และมีความเชื่อมโยงถึงระดับที่สมควรจะทำการปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น

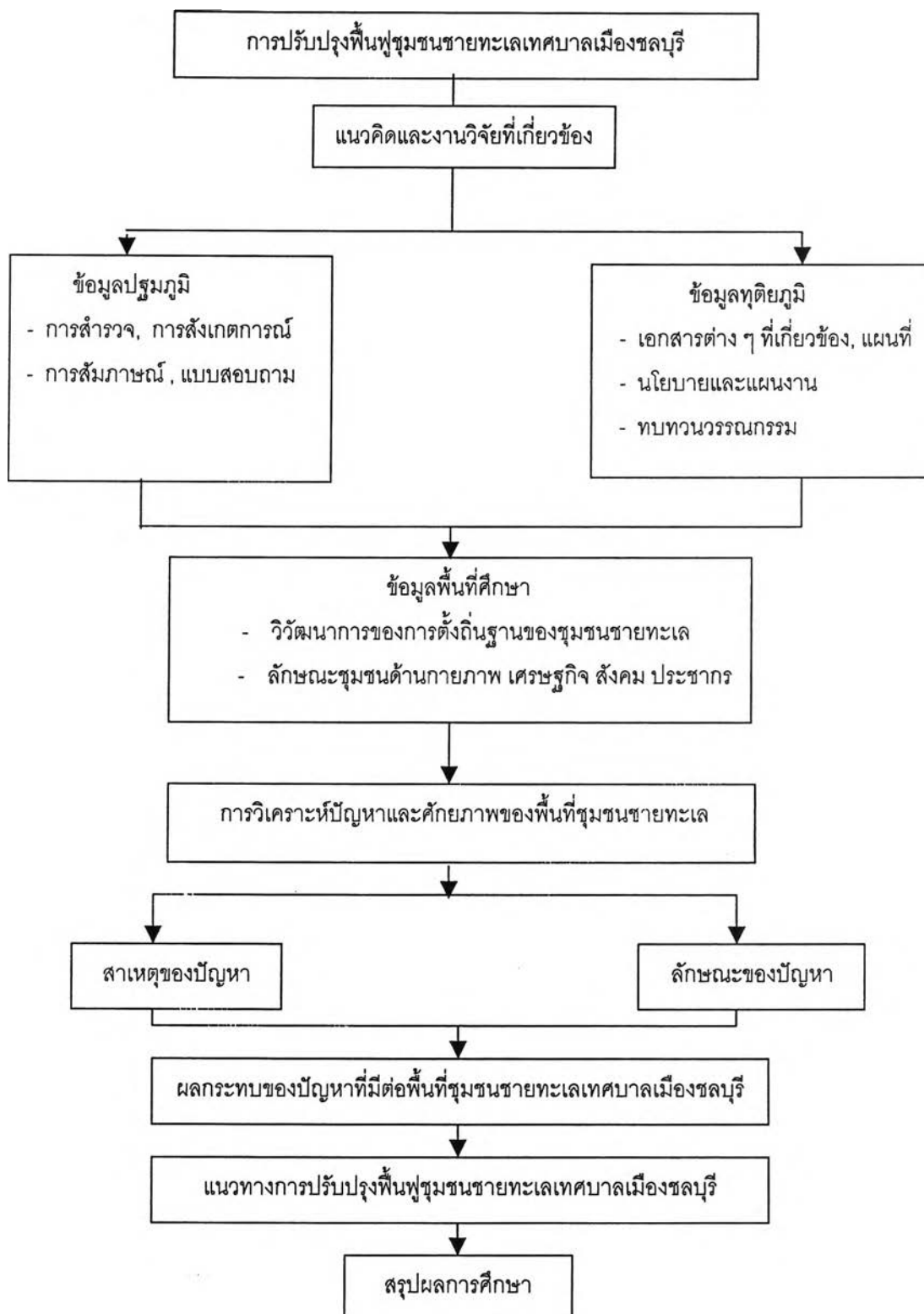
5) ชุมชนใหม่ หมายถึง ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ที่มีอายุตั้งชุมชนต่ำกว่า 50 ปี และเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งโดยไม่มีระเบียบและมีความเชื่อมโยงหรือมีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อมโยงในอนาคต

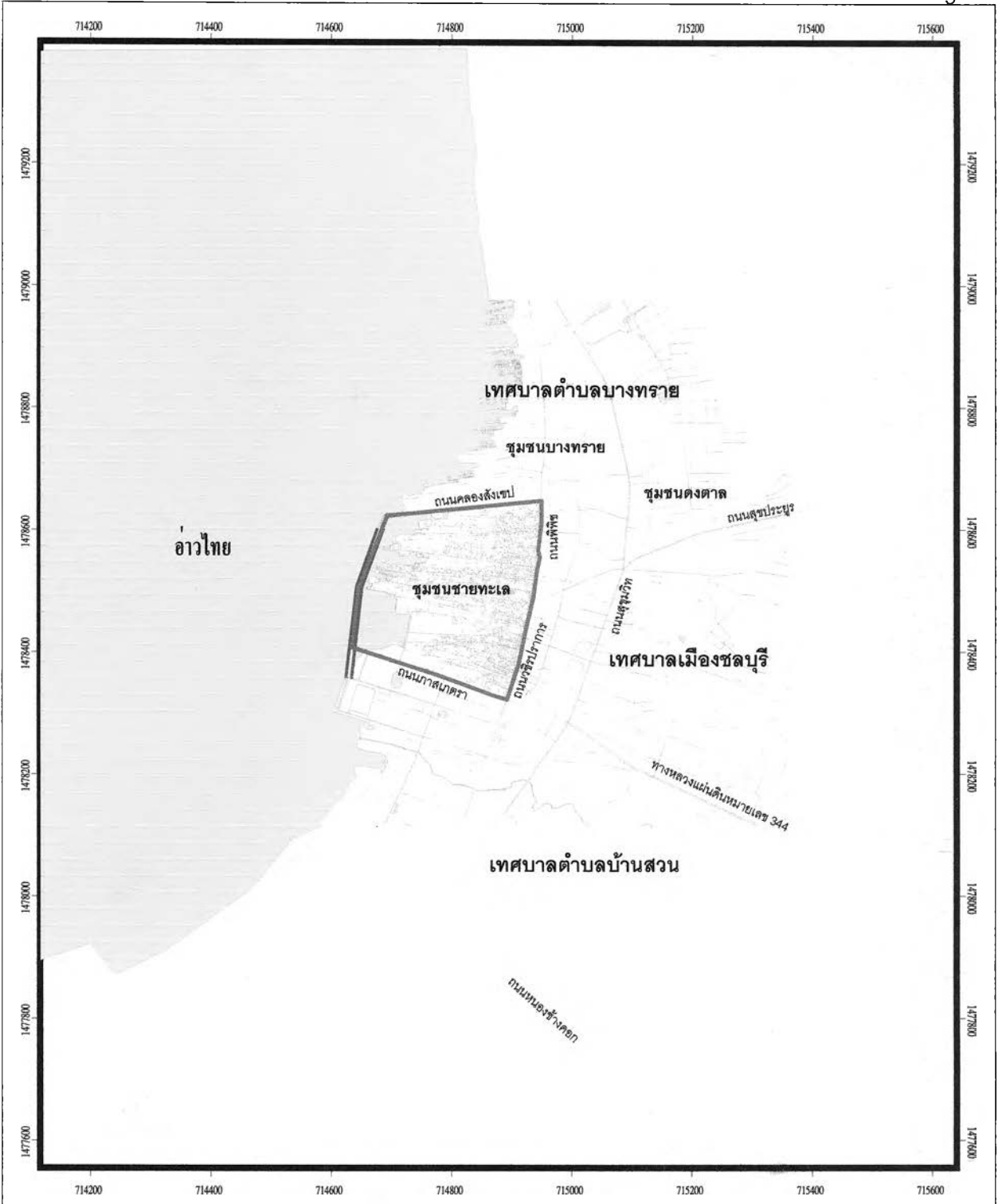
6) ชุมชนประเภทบุกรุก หมายถึง ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอมหรือการรับรู้ใด ๆ ของเจ้าของที่ดินหรืออยู่ในระหว่างการขับไล่ของเจ้าของที่ดินหรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นสาธารณะ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่ไฟไหม้ ชุมชนคลอง ชุมชนริมทะเล ชุมชนที่เรียงยาวตามทางรถไฟ เป็นต้น

7) พื้นที่อาคารคลุมดินต่อแปลงที่ดิน (Building Coverage Ratio) BCR หมายถึง สัดส่วนพื้นที่อาคารคลุมดิน สูตร
$$\frac{\text{พื้นที่อาคารปกคลุมดิน}}{\text{ขนาดแปลงที่ดิน}}$$

8) พื้นที่ใช้สอยอาคารต่อแปลงที่ดิน (Floor Area Ratio) FAR หมายถึง สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยอาคารต่อขนาดแปลงที่ดิน สูตร
$$\frac{\text{พื้นที่ใช้สอยอาคารทุกชั้น}}{\text{ขนาดแปลงที่ดิน}}$$

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

การปรับปรุงพื้นที่ชุมชนชายทะเลเทศบาลเมืองชลบุรี

แผนที่ 1.1 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษาชุมชนชายทะเล เทศบาลเมืองชลบุรี

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนชายทะเล
 - สะพาน คสล.
 - ถนน
 - คลอง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

นายพนพล สมจันทร์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

